

na novo odkrit marsikateri detajl, kot npr. portret »kolesarja« iz začetka 20. stoletja, kjer gre za značnega (tedaj prvega) slovenskega spodnještajerskega politika in celjskega odvetnika Ivana Dečka (hrani NUK). Dečko je bil tudi član Kluba slovenskih kolesarjev v Celju, ki je v procesu nacionalne emancipacije na prelomu stoletij slovenstvo v Celju krepil tudi skozi kolesarjenje.

Slovensko kolesarstvo je bilo v zadnjem desetletju bivše države (poleg smučanja) zagotovo šport, ki so mu Slovenci lahko brez oklevanja nadelali povsem slovensko lice. Slovenska nacionalna identiteta se namreč ni utrjevala le ob »avstrijskem« kolesarstvu pred več kot stoletjem, pač pa se je krepila tudi v izdihljajih druge Jugoslavije skozi (športno) kolesarstvo, ki je bilo v ostalih delih države manj razvito (oziroma manj uspešno). Ta proces se je s slovensko osamosvojitvijo sicer končal, slovensko kolesarstvo pa je stopilo na »samostojno« pot, ki je pripeljala do točke, ko ga že stereotipno označuje mo za slovenski nacionalni šport.

Monografija, ki odstira nov segment (športnega) življenja v mestu ob Savinji, ni zgolj doprinos k zgodovini športa (ali k že tako bogati celjski zgodovini), pač pa tudi pomemben prispevek k razumevanju kulture kolesarjenja in kolesarstva v Sloveniji. Knjiga namreč ob nizanju podatkov prinaša še vpoglede v socialno zgodovino športa, področje, ki je avtorja vodilo že pri njegovi prvi monografiji o socialni zgodovini smučanja. Ob tem delo poudarja tudi pomen lokalne skupnosti in njenega vpliva na razvoj športa, prav tako pa kaže tudi na ohranjanje določene tradicije, s katero se meščani na koncu tudi zmeraj identificirajo.

Skratka, ljubitelji kolesarstva kakor tudi »poklicni« raziskovalci bodo pogrešali številne dragocene informacije, v kolikor knjige ne bodo prebrali, saj pogloblja razumevanje kolesarstva kot pomembnega dela naše kulturne dediščine. Delo, ki sicer ni koncipirano kot znanstvena monografija, je tako kljub temu nujno čtivo vsakega zgodovinarja, ki bo stopal na polje zgodovine kolesarstva in širše.

Filip Čuček

#dekade40 kot prelomnica

Borut Batagelj (ur.), Aleksander Žižek (ur.): *Dekade. Štirideseta: 1940–1949 @Celje*. Avtorji prispevkov Bojana Aristovnik et al. Celje: Zgodovinski arhiv, 2024. 136 strani.

Leta 2015, ko se je Zgodovinski arhiv Celje pripravljal na praznovanje svoje 60-letnice, se je njegovemu direktorju utrnila ideja, da to obeleži na poseben način. Skupaj s sodelavci je zasnoval projekt #dekade. Njegova poanta je zgodba o arhivu, tako z vidika njegovega poslanstva kot tudi z vidika pestrosti gradiva, ki ga hrani, in ki predstavlja primarni vir raziskovanja. V tem duhu so zasnovali večletno serijo razstav in spremljajočih katalogov, s katerimi potujejo po dekadah 20. stoletja retrogradno, pri čemer osvetljujejo različne aspekte življenja in z njimi povezanega arhivskega gradiva (uprava,

pravosodje, množične organizacije, gospodarstvo, vzgoja in izobraževanje, zdravstvo, kultura in šport). Skozi prvih pet dekad smo vzporedno spremljali tudi razvoj in delovanje same institucije – Zgodovinskega arhiva Celje, ustanovljenega 1956. leta. Ta zgodba v četrti dekadi razumljivo umanjka.

Po že raziskanih/razstavljenih/objavljenih petih dekadah so namreč letos – tako z razstavo, odprto sredi decembra, kot tudi z aktualnim katalogom – na vrsti štirideseta leta 20. stoletja, v mnogočem najbolj prelomna v preteklem stoletju. Katalog, ki ponazarja vsebino tega obdobja, uvede predgovor Boruta Batagelja, v katerem poudari, da je *»bila dekada štiridesetih let zaznamovana z velikimi pretresi in spremembami, ki so vplivale tako na skupnost kot na posameznike.«* To potrdi tudi Aleksander Žižek v uvodnem poglavju, ko se sprehodi od nacistične okupacije in režima, ki je radikalno spremenil tako dotedanjo meščansko družbeno ureditev kot tudi življenje slehernega prebivalca Celja (in seveda tudi širše), do oblikovanja nove povojne ureditve. Oriše posege okupatorja na različna področja življenja, izpostavi njegove ukrepe in nasilje, katerih edini cilj je bil, da z oblička zemlje izbriše slovenstvo in slovenski narod. Te načrte je preprečil odpor z OF na čelu in 10. maja 1945 je bilo Celje osvobodeno, a vojne še ni bilo konec. Sledilo je obračunavanje s sodelavci okupatorja in politične delitve, nastale v tem času, vse do danes niso končane [sic]. Sledila je nova stvarnost, vpeljan je bil nov družbeni sistem, pri katerem je zasebno zamenjalo državno/javno.

V nadaljevanju sledi predstavitev posameznih vsebinskih sklopov; prav vsi avtorji pišejo o drastičnih spremembah znotraj četrte deкаде. Upravni sistem predstavlja Hedvika Zdovc in Sonja Jazbec. V tej dekadi se sedež mestne uprave – ne glede na velike spremembe v upravnem sistemu – ni spremenil, ves čas je bil v stavbi, v kateri danes domuje Muzej novejšje zgodovine Celje. Tudi pravosodni sistem je v omenjenem desetletju doživel velike spremembe – temeljna sodišča v Celju so se spreminjala od sreskega in okupacijskega do okrajnega. Anja Prša piše tudi o vojaških sodiščih in sodišču slovenske narodne časti, ki so v Celju delovala leta 1945. Razpon množičnih organizacij, ki nam jih predstavi Bojan Himmelreich, sega vse od tistih iz časa Kraljevine Jugoslavije (Kulturbund, KPS) preko okupacijske Štajerske domovinske zveze, pa

vse do organizacij, ki so služile novemu sistemu (OF, Zveza borcev NOV, Komunistična partija, Ljudska mladina, Zveza sindikatov ...). Jože Kranjec piše o velikih prelomih v gospodarskem življenju – o kapitalističnih malih in večjih podjetjih, zaplembah v času okupacije ter sistemski nacionalizaciji in prvi petletki po končani vojni. Tudi področje vzgoje in izobraževanja, ki ga predstavi Vesna Kočevar, je bilo deležno velikih sprememb, poleg ostalega se je navzven odražalo v učnem jeziku, saj je okupator slovenske učitelje izgnal in pripeljal svoje, ki so izvajali pouk v nemškem jeziku. Tečajev nemščine so se morali udeleževati tudi odrasli, ki tega jezika niso znali. Povojno obdobje je prineslo vrnitev slovenščine kot učnega jezika, a tudi nadaljevanje ideoloških prvin v vzgojnem procesu. Od privatne prakse do brezplačnega zdravljenja za vse v poglavju o zdravstvu piše Bojana Aristovnik. Kulturno ustvarjanje se je po letu 1945 fokusiralo seveda na oblikovanje novega človeka, kakršnega je pričakoval nov družbeni sistem, navaja Bojan Himmelreich. Zadnje poglavje o športu, ki ga je naslovil Med ideologijo in uteho, sklene Borut Batagelj.

Ne dvomim, da bo katalog (in z njim seveda tudi razstava) med Celjani naletel na zanimanje in primeren odmev, še zlasti zato, ker se avtorji ne ognejo niti tém, ki v žarišče raziskovanja stopajo šele zadnja leta in ki so prav Celje postavile v središče zanimanja slovenskega zgodovinopisja (povojni poboji, sojenja vrnjenim domobrancem in ekonomskim ter ideološkim nasprotnikom nove ureditve). Zagotovo katalog nima ambicij postati temeljna študija o tem obdobju celjske zgodovine, je pa zagotovo primerno čtivo za vsakogar, ki želi na enem mestu in na kratko zvedeti kaj novega o celjskih štiridesetih letih 20. stoletja.

Marija Počivavšek